

Documentació com a narració i argumentació(*)

Alfredo Hoyuelos

«Documentar» significa 'deixar constància estètica i narrada de manera visual, audiovisual i escrita d'una tasca realitzada'.

És més fàcil que un cargol deixi petges del seu propi camí, de la seva feina, que no pas que una escola o una mestra deixi una petja del seu camí, de la seva feina.

La documentació és una qüestió de confiança recíproca, d'estima recíproca. En alguns països occidentals és considerada una interferència inoportuna o lesiva dels drets d'algú. Nosaltres la fem perquè ens atorga un coneixement més proper i reflexiu de la nostra tasca.

Loris Malaguzzi

D'acord amb el diccionari, quan parlem d'indocumentat ens referim a algú a qui li manca identificació personal; que no té mèrits ni qualitats per al desenvolupament d'un càrrec, a algú ignorant o inculte, o a aquella persona sense arrelament ni respectabilitat.

Particularment en educació infantil, necessitem construir una escola amb cultura i identitats pròpies i reconeixibles. En aquest camí, la documentació esdevé una eina imprescindible per a una tasca tan àrdua.

Observació, pedagogia de l'escolta i documentació

Tota documentació neix –i navega– amb un pla detallat d'observació i d'escolta. Practicar l'escolta és decisiu perquè l'infant atorgui un sentit al que fa i trobi el plaer i el valor de voler-se comunicar. Escoltar és, en realitat, un art per entendre la cultura infantil: la seva manera de pensar, de fer, de preguntar, de teoritzar o de desitjar. *Escoltar* significa «estar atent, amb tots els sentits, a reconèixer tots els llenguatges de la infància en la seva relació amb el món».

Sense escolta perdem les eines imprescindibles de la nostra feina: la sorpresa, la meravella, la reflexió i l'alegria d'estar amb les nenes i els nens.

La pedagogia de l'escolta i de l'observació planificada sobre què volem aprendre de la nostra experiència educativa provoca la sorpresa de qui està al cas. Sorpresa, com la capacitat d'esperar el que és inesperat i el que és imprevist. Es tracta de contemplar quelcom amb confiança i estimació. Escoltar és una actitud que ens ha de remoure des de dintre per buidar-nos de prejudicis. És trencar per construir.

La *documentació* consisteix en la recollida i l'exposició sistemàtica i estètica (a través d'escrits, d'imatges, de panells, de vídeos, de

ALFREDO HOYUELOS

paraules de les criatures, de productes gràfics) dels processos educatius. No es tracta solament de plasmar el que ha passat, sinó de construir –en formats diversos– un producte públic que reti compte del que s'ha viscut. Al mateix temps, sabem que no tot ho podem observar i documentar. Cal saber triar, seleccionar per ajustar la mirada, enfocar i enquadrar en determinats aspectes per generar una documentació que sigui eficaçment comunicadora.

Comenta Malaguzzi que les criatures esperen ser vistes. Que sense teatre o sense platea, la canalla esdevé invisible i inexistent. També hi ha moltes mestres que esperen que la seva feina sigui vista i reconeguda. La documentació esdevé memòria viva i visible del procés compartit amb l'alumnat, i no se centra tant en els productes finals.

Encara avui trobo en algunes escoles (i en algunes famílies) d'educació infantil una obsessió perquè les nenes i els nens produeixin quelcom: dibuixos, fitxes, escrits, quaderns... I, en certa manera, existeix la idea tàcita que l'alumnat que més produeix, més aprèn o és més intel·ligent, i la mestra o el mestre que més produeix, ensenya més i millor. Però hi ha proces-

sos que no deixen cap petjada d'aquesta manera d'actuar. Moltes vegades he vist com diversos nens i nenes dibuixen traços en l'aire, toquen el paper per sentir-ne la sensorialitat, la textura, recorren el perímetre del full amb el seu dit índex, reconeixen els racons i els angles o acompanyen amb la mirada silenciosa, a través dels seus ulls expressius, les paraules que pronuncien uns altres. No deixen «productes». Són criatures amb les quals em sento violent quan els demano que tracin petjades amb una pintura o que parlin per força. Sento que els prenc el dret a la seva identitat. L'única manera que trobo de deixar constància d'aquests extraordinaris processos és convertir-los en productes visibles a través de les imatges que els puguin narrar.

Descripció i narració interpretativa

La documentació no és cap descripció ni una mera constatació del que esdevé: no cerca cap veritat objectiva externa que pugui ser registrada fidelment. La documentació és una interpretació del sentit que aquella experiència ha representat per a la nena o per al nen: què significa (per què i per a què) dur a terme allò que fan. Recull i rescata els significats realitzats a través d'una interpretació de la interpretació (la que les pròpies criatures fan de la situació). La documentació esdevé una ocasió per reflexionar sobre com els infants més grans construeixen, interpretativament, el seu coneixement. El projecte narrat, en aquest mateix monogràfic, per les companyes de l'escola infantil Haurtzaro explica, per exemple, com la canalla interpreta els seus processos en estructures logicomatemàtiques. De la mateixa manera, les companyes de l'escola infantil

Mendillorri interpreten aspectes relacionats amb la construcció de la identitat a través dels retrats fotogràfics.

La *documentació* estableix una relació entre el pensament i el significat, tot ampliant el nombre d'interpretacions possibles, sempre reinterpretables. Per aquest motiu, és important realitzar les anàlisis dels processos i la documentació en grup per evitar caure en el subjectivisme i aconseguir, així, processos creatius d'intersubjectivitat. Moltes vegades he tingut el plaer de discutir amb les meves companyes –quan analitzàvem imatges fotogràfiques o de vídeo– sobre les possibles explicacions del que vèiem allà. Tots nosaltres expliquem la nostra història amb veracitat, però sense creure'ns que posseïm la veritat. Cadascú, amb la nostra cultura, la nostra manera d'observar, les nostres emocions i expectatives, interpretàvem quelcom diferent. L'important és que la feina amb els altres amplia el nostre horitzó de mires i de sentit, i evita etiquetar les criatures prematurament. De la mateixa manera, sento que la documentació de processos reals viscuts amb l'alumnat ha evitat, moltes

vegades, caure en discussions i elucubracions solament teòriques. Les imatges de nens i nenes, amb noms i cognoms, amb qui treballem cada dia ens ajuden a centrar la nostra interpretació sobre una realitat intercanviable.

No documentem per crear un arxiu o per confeccionar reculls d'imatges o treballs. El que ens interessa és comprendre, més que no pas explicar, millor la cultura de la infància: «Amb explicar no n'hi ha prou per comprendre, tal com va revelar Dilthey. Explicar és utilitzar tots els mitjans objectius de coneixement, però que són insuficients per comprendre l'ésser subjectiu. La comprensió humana ens arriba quan sentim i concebem els humans com a subjectes; ens obre als seus patiments i a les seves alegries [...] A partir de la comprensió es pot lluitar contra l'odi i l'exclusió»¹.

La interpretació és important, però, tal com escrivim a l'article d'aquest mateix monogràfic sobre la documentació en vídeo, aquesta s'ha d'acabar amb una narració estètica de qualitat que reti compte públic del que ha esdevingut en algun format documental: panell, PowerPoint, fullet, DVD, etc. D'aquesta manera, s'uneixen contingut i forma en harmonia. Una seqüència fotogràfica, per exemple, ha de reflectir un procés que digui quelcom interessant del que aquesta experiència ha significat per als infants que hi surten. Però, al mateix temps, les imatges han d'estar adequadament enquadrades, no aparèixer-hi innecessàriament tortes, amb una il·luminació i un cromatisme ajustats i amb els fons molt acurats. Cada fotografia és portadora d'una imatge d'infància, d'escola i de nosaltres mateixos. Una imatge descurada pot traïr les nostres millors intencions. Sobre la manera com es pot dur a la pràctica això, Pilartxo Iturgaiz ens en dóna prou pistes al seu article.

ALFREDO HOYUELOS

ALFREDO HOYUELOS

Cada format exigeix capacitats tècniques diferents i comunica de manera diversa. Per exemple, un DVD és un producte autònom que s'ha d'explicar per si mateix, i un PowerPoint és un document que es mou amb les nostres explicacions, amb el nostre batec i el nostre ritme.

En narrar, construïm una trama de sentit tant per als infants com per a nosaltres mateixos. Amb rigor, a la documentació, hi hem de donar dades veritables del que ha esdevingut, però al mateix temps representa construir una narració comprensible per a una altra persona –l'espectadora activa– del que s'ha viscut. També sabem com, en tractar de fer alguna cosa comprensible per a l'altra gent, és quan, ben sovint, emergeix com a evident per a nosaltres mateixos.

A través de la narració, l'escola genera la seva pròpia vida quotidiana i significativa, lluny del llenguatge tècnic oficial. Desvetlla la seva pròpia biografia i la dels protagonistes que creen històries, relats i vicissituds dignes de ser explicats.

Treballar amb aquest concepte de documentació significa tenir present que aquesta forma part del procés educatiu ja de bon començament. No sempre es tracta de fer alguna cosa i, més endavant, rescatar-la per poder-la narrar. Això és més difícil. Pensar que la documentació és una baula de la cadena d'actuacions amb les nenes i els nens ens ajuda a reflexionar d'una altra manera i a planificar millor el que desitgem narrar. Per exemple, quan planifiquem un panell de documentació, si ho fem de bon començament, podem saber si –d'acord amb la maqueta prevista– queden millor les fotos en horitzontal o en vertical, per després realitzar-les adequadament. Això estalvia temps i energia. Però també hem d'assumir que, per sort, no podem preveure totes les expressions i els processos infantils. És en aquest equilibri inestable on sorgeix la narració documental.

«El que no es veu, no existeix»

Amb aquesta afirmació provocadora, Loris Malaguzzi mirava d'estimular algunes mestres i alguns mestres perquè evitessin aquesta al·lèrgia documental² que, de vegades, contamina la nostra professió. Segons ell, l'escola que no documenta, en realitat, perd el temps. D'aquesta manera, si per alguna cosa crida l'atenció Reggio Emilia³ és per la qualitat del seu cabal documental. I no es tracta solament d'una obsessió formal. La *documentació* és una manera ètica, estètica i política de pensar l'educació i, sobretot, de reflexionar sobre les extraordinàries capacitats dels infants per evitar que passin desapercibudes en la nostra cultura.

En certa manera, és com una zona de desenvolupament proper en la qual es col·loca la nostra imatge per fer-la pública. La *documen-*

tació comporta establir una distància –un nou punt de vista– sobre la nostra feina. Esdevé una ocasió preciosa per discutir i confrontar les reflexions i les síntesis del nostre projecte educatiu. S'ofereix com una ocasió per rellegir els processos d'aprenentatge.

La documentació brinda a l'infant⁴ una possibilitat d'autovalorar-se, una manera de conèixer i de reconèixer-se, un estil de trobar sentit a la seva actuació, una possibilitat de reflexionar, una memòria de si mateix i el dret de no ser enclòs en una única interpretació.

A les famílies⁵, tal com escriuen més endavant, en un article d'aquesta mateixa revista, Carolina Ostiz i José Joaquín Martínez, els ofereix l'oportunitat de veure les paraules, d'observar com caminen els processos infantils (per no valorar-ne solament els productes) i de conèixer millor el seu fill o la seva filla. És una ocasió per sentir-se participants dels esdeveniments que sorgeixen en l'àmbit escolar, sobre els quals poden opinar i debatre.

En la documentació s'estableixen relacions creatives i coherents entre els ideals teòrics i la pràctica educativa; entre la nostra declaració de principis i la nostra actuació; entre els nostres desitjos i els dels altres, i entre la nostra pròpia comprensió i la dels altres. A través de la documentació, es desvetlla una escola que vol argumentar la seva feina més enllà de les paraules, una escola que pensa, que reflexiona, que aprèn mentre camina; una institució docent que sap establir discussió pública, capaç d'escoltar i de dialogar amb democràcia, constuint processos de confiança recíproca.

HEM PARLAT DE:

- Identitat i autonomia.
- Comunicació i representació.

Notes

(*) Aquest text es troba ampliat a Alfredo Hoyuelos: *La ética en el pensamiento y obra pedagógica de Loris Malaguzzi*; i a Alfredo Hoyuelos: *La estética en el pensamiento y obra pedagógica de Loris Malaguzzi*.

1. Morin, 2001, p. 65.
2. Vegeu Sergio Spagglari, 2005.
3. A la col·lecció «La escucha que no se da», hi ha alguns exemples extraordinaris traduïts al castellà d'experiències realitzades a les escoles infantils municipals de Reggio Emilia.
4. Vegeu Carla Rinaldi, 2005.
5. Vegeu Carla Rinaldi, 1998.

Referències bibliogràfiques

- AZURMENDI, M. (1999): «Narratividad y ciencias sociales». *Bitarte*, any 7, núm. 2, març, p. 39-49.
- CABANELLAS, I.; ESLAVA, C. (coords.) (2005): *Territorios de la infancia. Diálogos entre arquitectura y pedagogía*. Barcelona. Graó.
- CABANELLAS, I.; ESLAVA, J. J.; POLONIO, R. (en premsa): *Ritmos infantiles. Tejidos de un paisaje interior*. Barcelona. Octaedro-Rosa Sensat.
- HOYUELOS, A. (2004): *La ética en el pensamiento y obra pedagógica de Loris Malaguzzi*. Barcelona. Octaedro-Rosa Sensat.
- MALAGUZZI, L. (2001): *La educación infantil en Reggio Emilia*. Barcelona. Octaedro-Rosa Sensat.
- MORIN, E. (2001): *La mente bien ordenada*. Barcelona. Seix Barral.
- RICOEUR, P. (1999): *Historia y narratividad*. Barcelona. Paidós Ibérica.
- RINALDI, C. (2005): «1980-1996: La evolución de la elección», a AA.DD.: *Los cien lenguajes de la infancia*. Barcelona. Rosa Sensat.
- (1998): «Malaguzzi e le insegnanti», a MANTOVANI, S.: *Nostalgia del futuro*. Lama San Giustino. Junior.
- SPAGGIARI, S. (2005): «La invisibilidad de lo esencial», a ESCUELAS INFANTILES MUNICIPALES DE REGGIO EMILIA: *Zapato y metro*. Octaedro-Rosa Sensat, p. 6-9.
- SUÁREZ, D. i altres: «La documentación narrativa de experiencias pedagógicas como estrategia de la formación». *Infancia*, núm. 103, p. 37-40.
- WHITE, H. (1992): *El contenido de la forma*. Barcelona. Paidós.

Alfredo Hoyuelos

Escola Infantil Haurtzaro. Pamplona
hoyuelos@ahoyuelos.jazztel.es